

www.vulkani.rs
office@vulkani.rs

Naziv originala:
Daniela Tully
HOTEL ON SHADOW LAKE

Copyright © 2018 by Daniela Tully
By Agreement with Pontas Literary & Film Agency
Translation Copyright © 2018 za srpsko izdanje Vulkan izdavaštvo

ISBN 978-86-10-02199-8

Ova knjiga štampana je na prirodnom recikliranom papiru od drveća koje raste u održivim šumama. Proces proizvodnje u potpunosti je u skladu sa svim važećim propisima Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja Republike Srbije.

Danijela Tali

DOBRA
VILA

Prevela Ljiljana Petrović Vesković

VULKAN
IZDAVAŠTVO

Beograd, 2018.

*Mojim roditeljima,
mom suprugu,
i mojoj najnovijoj ljubavi, mojoj ćerki Mej*

PROLOG

Pad Berlinskog zida oslobodio je ljude, umove i dugo čuvane tajne. Tajne koje bi inače ostale pokopane. Jedna od tih tajni izronila je u obliku pisma samo nekoliko nedelja nakon što je Maja Vizberg, koja je imala šesnaest leta, otputovala u inostranstvo, gde je trebalo da provede narednu godinu. Za tih godinu dana Majin i život njene bake zauvek će se promeniti. „Uradi za mene ono što ja nisam mogla“, šapnula je baka Maji na uho dok su se te 1990. godine opraštale na Minhenskom aerodromu.

Maja nikad više nije videla svoju baku.

MARTA

1990.

Marta Vizberg bila je žena koja se pridržavala stroge rutine – nedelja: crkva; ponedjeljak: ručak s komšinicom; utorak: književni klub; sreda: peglanje veša; četvrtak: aerobik; sve to uvek u isto vreme. Čak i najblaže odstupanje bilo je pogubno za ljude poput Marte. Njoj je rutina bila neophodna kao i vazduh koji diše. Samo oni koji su je veoma dobro poznavali, a njih je bilo malo i bili su daleko, znali su zašto: to je bio njen način da otupi vlastiti um, da utiša prošlost, da smiri glasove koji su je podsećali da je život mogao da bude sasvim drugačiji, *samo da...*

Bilo je pola pet po podne. Svetlost je polako bledela, kao što se dešava u dane kad jesenja svežina počne da se prikrada. Marta je spremila redovnu popodnevnu šolju kafe bez kofeina, stavila ukrštene reči ispred sebe i uključila televizor da pogleda svoju omiljenu emisiju, kao što je činila svakog dana. Ali njena emisija tog dana nije bila na programu. Umesto nje išao je specijalni program u čast nedavno ustanovljenog *Tag der Deutschen Einheit* (Dana nemačkog jedinstva). Marta je istog trenu isključila TV.

Tišina se nadvila nad sobom kao tamni plašt, pojačavši glasove u njenoj glavi. Ovog puta nije je potresao puki prekid rutine, već najnovija prekretnica u nemačkoj istoriji: ponovno ujedinjenje. Nemci su uglavnom bili srećni zbog tog događaja, pa su razglabali o tome na televiziji i pretresali razloge koji su nekad davno doveli do razdvajanja: rat, to mračno poglavlje. Što se nje ticalo, Marta je posle rata nastavila dalje, ili je bar želela da veruje u to. Ali naravno, uspomene

su ostale. Njen um se taman spremao da zaroni u blatnjavo jezero bolnih sećanja kad je zvuk zvona na vratima prenu iz misli.

Otvorila je vrata i zagledala se u poštara koji joj je donosio poštu duže od deset godina. Zraci zalazećeg sunca probijali su se kroz teške oblake, stvarajući pozadinsko osvetljenje koje je poštarevoj silueti davala skoro eteričan izgled.

„*Grüß Gott*, frau Vizberg“, prozbori poštar s nervoznim osmehom. Marta nikad nije volela taj pozdrav. *Pozdravi Boga? Aha, važi*, promrmljala je u sebi, *kad ga budem videla!** U Minhenu se nikad nije osećala kao kod kuće. Na kraju krajeva, ona je bila *Zugereiste* – dođoš, neko ko nije rođen tu.

„Ovo je za vas“, reče poštar ispruživši ruku. Marti se taj čovek nikad nije naročito dopadao, delimično zato što je sumnjala da joj čita poštu jer su pisma često stizala sa iskrzanim ivicama. Njegova radoznalost takođe je postala sastavni deo njene dnevne rutine.

Marta je uzela pismo, upitavši se zašto se poštar uopšte mučio da zvoni kad je mogao prosto da ubaci pismo u sanduče. Već se spremala da zatvori vrata kad je on blago povuče za ruku.

„Da?“

„U ime Nemačke federalne pošte, izvinjavam se zbog kašnjenja.“

Marta se zbunjeno zagledala u koverat, koji je – kako se činilo – bio pohaban u transportu u toj meri da je pismo provirivalo na jednom čošku. Adolfovo lice, u gornjem desnom uglu, strogo je piljilo u nju. Podigla je koverat ka očima. Na pečatu je pisalo: 27. decembar, 1944.

„Da li je ovo neka šala?“, upitala je pogledavši poštara.

„Ne, frau Vizberg. I verujte, niste jedini. Imam još nekoliko pi-sama koja je zadesila ista sudbina.“

Marta se ponovo zagledala u koverat, osetivši kako joj se ruke ježe. „Kakva sudbina?“

* *Grüß Gott* je pozdrav koji se uglavnom koristi u južnoj Nemačkoj i Austriji; žitelji drugih delova Nemačke često ga pogrešno shvataju u značenju „pozdravi(te) Boga“, mada je zapravo u pitanju skraćeni oblik pozdrava *Grüß dich Gott*, sa značenjem „Bog te blagoslovio“ ili „pomaže Bog“. (Prim. prev.)

„Zid?“, natuknu on. „Pismo je bilo zaplenjeno“, objasnio je. „A sada je Zid pao i ono je konačno pronašlo put do vas.“

Marta je i dalje zurila u pismo kad je polako počela da shvata.

„Naravno, Nemačka pošta neće vam naplatiti dodatnu taksu.“

Poštar se iskezio, na šta ga Marta ošinu pogledom.

„Mislim, Nemačka pošta odavno ne naplaćuje tako nisku tarifu“, nastavio je.

„To sam odmah shvatila“, odbrusi ona. „Samo u tome ne vidim ništa smešno.“

Poštar istog časa prestade da se kezi i nervozno se prebaci na drugu nogu.

„Mogu li da učinim još nešto za vas?“, nestrpljivo upita Marta.

„Ne, ništa. Prijatan dan vam želim.“

Poštar se već okrenuo da pođe kad je začula njegovo mrmljanje.

„Šta je sad?“, progundala je.

„Ko je Wolfgang Vizberg?“

Marta zalupi vrata.

Naslonila se na zatvorena vrata, grčevito zažmurivši. Imala je osećaj da se na nju obrušava ogromni talas. Sećanja joj pohriše u um s takvom silinom da joj se zavrtelo u glavi.

Zurila je u ime ispisano na koverti. Wolfgang Vizberg. Njen brat blizanac. Kako joj je samo bilo teško kada su njoj i majci javili da je poginuo, i to u vreme kad se rat već okončao. Pa ipak, ona i Wolfgang na kraju nisu bili ni naročito bliski. Štaviše, u nekim trenucima je čak i priželjkivala njegovu smrt. Šta je još moglo da bude rečeno, četrdeset šest godina kasnije? Šta god da je pisalo u tom pismu, neće joj pomoći da vrati vreme, da vrati ljubav koju je život tako surovo otrgao od nje.

Ne želim da se sećam, ne želim da se sećam, ne želim da se sećam, ponavljala je u sebi, iznova i iznova, kao mantru. Počela je nekontrolisano da drhti. Sve vreme znala je da su tajne samo uspavane. A sad su se konačno probudile i vratile se da je progone.

Podigni i spusti, raširi i skupi, bili su to pokreti koje su zajedno izvodile na letnjoj omorini.

„Marta, previše žuriš!“ Prekor je došao od lepe dugonoge Elze, devojke s plavom kosom vezanom u dve guste pletenice. Elza je sedela na podu pored Marte, gde su izvodile istu vežbu. Posmatran odozgo, krug sačinjen od mladih žena trebalo je da podseća na cvet koji sklapa i širi latice reagujući na sunčevu svetlost. Bio je to gimnastički trening.

„Izvini“, promrmlja Marta. Koža ju je svrbela ispod bele majice i šortsa koji je jedva prekrivao gornji deo butina.

Elza zavrte glavom. „O čemu sad razmišljaš?“

Pre nego što je Marta stigla da odgovori, Elza je ustala i zaustavila muziku, a potom sačekala da se ostale devojke okupe oko nje. „Još postoji šansa da nas odaberu da nastupimo pred Firerom na Dan partije u Nirnbergu u septembru! Klementina cu Kastel uskoro će doći da pogleda našu tačku!“ Elzine reči bile su dočekane s velikim oduševljenjem. Klementina cu Kastel bila je nova firerka organizacije *Vera i lepota*, koja je, na Hitlerovu inicijativu, osnovana u januaru za sve pripadnice ženskog pola od sedamnaest do dvadeset jedne godine. Marta je bila jedina u grupi koja se nije pridružila klicanju. Primetila je kako je Elza strelja pogledom. Konačno se naterala da zapljeska, ali prekasno, jer se njen aplauz rasplinuo u žamoru devojaka koje su već počele da se razilaze.

Elza ju je sustigla dok je išla ka biciklu. „Stalno se pitam zašto dolaziš na ove sastanke!“, prosiktala je. „Sigurno znaš da to nije obavezno!“

„Znam“, odvrtila je Marta penjući se na bicikl. „Vidimo se kod Traudl.“

Osećala je Elzin pogled dok je napuštala park.

* * *

Elza je bila u pravu: dolazak na sastanke udruženja *Vera i lepota* nije bio obavezan, za razliku od članstva u BDM-u, Ligi nemačkih devojaka. Ali za razliku od BDM-a, koji je okupljao sve devojčice i devojke od deset do sedamnaest godina, Marta sad više nije morala da prisustvuje događajima na kojima su devojke indoktrinirane iskripljenim istorijskim činjenicama i beskrajnim pričama o mučenicima iz redova Hitlerove omladine, i gde su morale da pevaju himnu Nacističke partije, pesmu Horsta Vesela. I dalje je napamet znala reći te pesme, baš kao i reči *Molitve za Firera*, koju su morali da recituju na početku svakog sastanka.

Pokret *Vera i lepota* navodno nije imao nikakve veze s politikom i devojke su nosile uniforme bez kukastih krstova. Ali uprkos tome, Marta je prezirala beskrajne sedeljke na kojima je savladavala ženske veštine kao što su grnčarstvo, tkanje i uređenje doma. Ti sastanci, nalik na takozvane časove domaćinstva, kojima je morala da prisustvuje dok je bila u BDM-u, trebalo je da pripreme mlade žene za njihovu buduću ulogu supruge, majke i domaćice, i da im istovremeno pomognu da prepoznaju i oblikuju svoju individualnost i specifične talente.

Individualnost. Reč koja se u fašizam uklapala skoro isto kao što se Marta uklapala u svet u kome je živela.

Od svih tih veština, Marta je najbolje savladala veštinu mentalnog isključivanja u neprijatnim situacijama. Dok su ostale devojke razglabale o dužnostima nemačkih žena, ona je u mislima putovala na daleka mesta o kojima je čitala u svojim omiljenim romanima. Volela je Getea, Šilera, Lesinga i Fontanea. Ali najviše je bila očarana nekim od naslova koji su osvanuli na *schwarzen Listen*, crnim listama iz 1933. godine, a većinom zato što su autori bili Jevreji. Među tim delima, koja su nacisti smatrali antinemačkim, nalazili su se romani Bertolta Brehta i Tomasa Mana, sve knjige Eriha Kestnera, uz koje je Marta odrasla, zajedno sa Hemingvejevom zbirkom pripovedaka *U drugoj zemlji* i Londonovim *Martinom Idnom*. Pročitala je sve te knjige po nekoliko puta, sve dok stranice nisu počele da ispadaju. To je bio njen način da upozna svet koji je počivao van sveta koji ju je okruživao. Čitajući Brehtovu *Operu za tri groša*, posetila je London;

čitajući Heseov roman *Sidarta*, obišla je Indiju. Doduše, Hese nije bio na crnoj listi, ali su zli jezici tvrdili da on nije ništa drugačiji od ostalih i da je lično pomogao Manu i Brehtu da pobegnu iz Rajha i izdaju svoju zemlju. Čitanje je pomoglo Marti i da bolje upozna vlastiti svet. Iz Manovih *Budenbrokovi*h naučila je da sve porodice na neki način dele istu disfunkcionalnu dinamiku, nezavisno od istorije ili klasne pripadnosti. Takođe, u borbi glavnog junaka iz Heseovog *Stepskog vuka* ponekad je prepoznavala vlastitu glad za svetom koji je počivao izvan otupljujuće stvarnosti.

Sanjarenje je predstavljalo jedini način da preživi sastanke *Vere i lepote*. Za razliku od ostalih devojaka iz grupe, ona je tamo odlazila pod prinudom, čak i pretnjom, svog brata Volkfanga. Nije bilo moguće da se suprotstavi volji svog blizanca. Više ne.

Čak i najblaži oblik otpora postao je nezamisliv.

Majka ju je zamolila da posle sastanka svrati po namirnice pa nije žurila da se vrati kući. Čim pređe kućni prag, bila je sigurna u to, sačekće je isti prizor kao i svake večeri: majka kako sedi u kuhinji, zureći kroz prozor, čekajući da se ona i Volfgang vrate. Martina starija sestra Irena umrla je prošle godine od upale slepog creva. Irena je bila četvrto dete koje je majka izgubila, a pet godina pre Ireninog, smrt joj je odnela i muža, koji je preminuo od infarkta. Sad su joj ostali samo Marta i Volfgang.

Porodica je živela u minhenskom predgrađu Perlah. Njihova kuća nalazila se na samom rubu grada, pored šume koja je bila mračna kao i atmosfera u njihovom domu. Ali večeras, kad je ušla u hodnik, Marta je osetila neku promenu. Opipljivo prisustvo nekog stranca. Nikada nisu imali goste. Majka prosto nije volela da prima neznance u kuću.

Nepoznati smeh iz kuhinje potvrdio je njene sumnje. Još iz hodnika je ugledala majku, Volkfanga i nepoznatog kako sede za stolom. Flaše na sredini stola govornile su da verovatno nisu trezni.

Provirivši iza vrata, pažljivo je osmotrila Volfganga. On je uvek lepo izgledao, ali večeras je bio posebno naočit, blistavog lica.

Ušla je u kuhinju i stranac je istog časa skočio sa stolice. Sigurno je imao preko metar osamdeset. Kratki rukavi bele košulje otkrivali su snažne ruke, a nogavice kratkih pantalona jednako snažne noge, s dokolenicama navučenim preko masivnih listova. Zbog atletske građe i visine, činilo se da je nekoliko godina stariji od blizanaca.

„Ovo je moje drugo dete, Marta“, objasnila je majka.

„*Heil Hitler, gnädiges Fräulein*“*, rekao je mladić.

Dok je odgovarala na pozdrav, Marta je morala da podigne glavu da bi mu videla lice. Imao je izrazito svetlu kosu i prodorne plave oči.

Marta nije mogla da se otrgne utisku da je izgledao kao oličenje Hitlerove arijevske rase.

Mladić se vratio na stolicu i okrenuo se ka Volfgangu, nakon čega su nastavili sa živahnim razgovorom. Majka je ćutke pokazala Marti da odnese namirnice u ostavu u zadnjem delu kuhinje. U normalnoj situaciji Volfgang bi joj pomogao da odnese teške torbe, ali sad je bio tako zaokupljen razgovorom da se činilo da uopšte i ne primećuje njeno prisustvo.

Dok je raspakivala namirnice, slušala je šta pričaju. Tipično za te dane, razgovor se vrteo oko Firerovih planova da anektira Sudetsku oblast u Čehoslovačkoj, zajedno sa tamošnjim stanovništvom koje govori nemački.

„Henšel me redovno obaveštava o Firerovim akcijama naoružavanja“, objašnjavao je Volfgang, aludirajući na mere koje je Firer preduzeo u znak odgovora na „češki teror nad sudetskim Nemcima“, kako je Gebels neprestano ponavljao na radiju. Henšel je bio Volfgangov šef u Gestapou.

„Naoružava vojsku?“, upitao je mladi stranac.

„I vazdušne snage. Takođe je počeo da sprovodi planove za proširenje vojnih utvrđenja na zapadu. Firer želi da to bude najjači sistem utvrđenja u istoriji!“ Volfgang je napravio teatralnu pauzu. „Henšel

*Nem. *Živeo Hitler, poštovana gospodice.* (Prim. prev.)

kaže da je Firer i ranije pričao o tome, ali kad je češki režim počeo da širi laži na naš račun, shvatio je da više ne smemo da čekamo! Kako samo ugnjetavaju naše bespomoćne *Volksgenossen** u tim krajevima!“ Uprkos tome, Marta je sumnjala da su baš svi sudetski Nemci, tri i po miliona njih, umirali od želje da postanu deo Trećeg rajha.

„Da, velika sila kao što smo mi ne sme dopustiti da bude dvaput prevarena“, odgovorio je mladi stranac gorljivim tonom, u znak apsolutne saglasnosti.

Nakon što je raspakovala stvari, Marta im se pridružila za stolom. Dvojica mladića još su bila zaokupljena diskusijom, a majka je pažljivo pratila svaku reč koja je dolazila s Volkfngangovih usana. Marta se pitala kako je majka mogla tako mirno da prihvata mogućnost novog rata kad je u prethodnom izgubila većinu porodice. Ali shvatila je da je bolje da se uzdrži od komentara. U suštini, kod kuće je odavno prestala da izražava svoje mišljenje. Naučila je da se naprosto isključi kad god bi Volkfngang počeo da razglaba o zadivljujućem preobražaju kroz koji je Rajh prolazio zahvaljujući Hitleru.

„Šta kažeš na to da svratimo do kafane na uglu, Zigfride?“ upitao je Volkfngang svog prijatelja.

Zigfrid je ustao od stola. Marta je ponovo primetila njegovu visinu. Volkfngang se široko osmehnuo, čekajući njegov odgovor, isto kao što se nekad osmehivao njoj kad su nameravali da urade nešto nevaljalo, da se otisnu u novu avanturu.

Volkfngangov novi prijatelj pobudio je njenu radoznalost. Kako je primetila, nije govorio lokalnim dijalektom. „Jeste li iz Minhena?“

Volkfngang i majka očigledno su se iznenadili što je prozborila. Zigfrid se okrenuo i kao da se naljutio što ih zadržava suvišnim pitanjima.

„Ne. Ja sam iz Hanovera. Ovde sam došao na studije.“

„Šta studirate?“

* Nem. *Volksgenosse* (mn. *Volksgenossen*) – termin koji se razvio u nacističkoj Nemačkoj, a označava pripadnika nemačkog naroda u rasnom smislu, a ne u pravnom smislu nemačkog državljanina. (Prim. prev.)

„Ako te baš zanima, sestro, ništa što bi sparušeni mozgovci tvojih sedokosih mušterija mogli da shvate“, odvratio je njen brat pakosno se zacerekavši.

Marta se zablenu u Volkfanga otvorenih usta. Majka nije dozvolila Marti da nastavi školovanje. Kad je pre dve godine, u svojoj petnaestoj, završila školu, počela je da stažira u lokalnom frizerskom salonu, gde je neprestano maštala o tome da studira književnost umesto da zarađuje za hleb radeći pristojan posao. S druge strane, Volkfangu je bilo dopušteno da upiše gimnaziju, gde je čak preskočio jedan razred i potom dobio prestižnu stipendiju za studije matematike i mašinstva na Univerzitetu Ludviga Maksimilijana, a uporedo s tim pohađao je i obuku za Gestapo. Odlično je znao da ona mrzi frizerski posao, ali mu očigledno nije smetalo da to upotrebi kao jeftin vic na njen račun pred novim poznanikom, koji se srdačno nasmejao na njegovu opasku. To je bilo dovoljno da momentalno zamrzi Volkfanguovog druga.

Dok su dvojica mladića oblačila sakoe, majka je poskočila od stola. „Volfganže, mislim da je bilo dosta provoda za večeras.“

Volfgang se zarumeneo kao bulka pre nego što je majci uputio skoro preteći pogled. „Zar ne misliš da sam dovoljno odrastao da sam odlučujem šta ću raditi?“

„Uvek se probudim kad se kasno vratiš. Znaš koliko dušek škripi.“

Ako je to uopšte bilo moguće, Volkgang je još više pocrveneo. „Majko, uopšte nisam tražio tvoju dozvolu!“ Potom se okrenuo i izmarširao napolje.

„*Heil Hitler!*“, dobacio je Zigfrid i krenuo za Volkfanguom.

Majka i Marta ćutke su raščistile sto. Marta je bila šokirana. To je bio prvi put od Irenine smrti da se majka suprotstavi Volkfangu.

„Imam dobre vesti“, konačno je progovorila majka. „Šinkenhuberovi su rešili da te prime. Tvoj brat se zauzeo za tebe u Gestapou!“ Sirota majka, očigledno je osećala potrebu da kaže nešto lepo nakon

incidenta s Volfgangom. „Her doktor Šinkenhuber je veoma cenjeni član partije.“

Za manje od dva meseca Marta je trebalo da započne obaveznu jednogodišnju službu koju je Firer nedavno uveo za sve neudate i nezaposlene žene mlađe od dvadeset pet godina. Mnoge devojke bile su raspoređene po farmama van grada, gde su obavljale teške poslove. Ali Marta će ostati u Minhenu, u Švabingu, u četvrti koju je njen otac najviše voleo! *U umetničkom i boemskom srcu Minhena*, kako je uvek govorio. A ona će sad živeti u srcu tog srca.

„Da li to znači da više neću morati da idem na Elzine sastanke?“, upitala je s prizvukom nade.

„Taman posla!“ Martino pitanje izbrisalo je slabašni pokušaj osmeha s majčinog lica. „I dalje ćeš ići tamo svake subote, a ponekad i radnim danom, u večernjim satima. A nedeljom ćeš frizirati po komšiluku, da doprineseš porodičnom budžetu.“

Takva nepravda uvek bi je zbolela, ali je kroz njenu tugu sad počeo da provejava i bes. Njen brat, koji joj je nekad davno bio najbolji prijatelj kog je imala, skitao je po kafanama s novim drugom. Zašto je ona morala da doprinosi porodičnom budžetu dok je Volfgang bio pošteđen te dužnosti?

„A šta je s Volfgangom?“

„Kako šta je s njim? Ne budi smešna. On nema vremena za to. Mogao bi da se pozdravi sa univerzitetom da nema stipendiju. Znaš koliko koštaju sve te knjige!“

„A Gestapo? Zar ne treba nešto da mu plate?“, upitala je Marta.

„Šta te je večeras spopalo? Pa oni mu plaćaju studije.“

Nakon što je stupio u Hitlerovu omladinu, Volfgangova karijera krenula je vrtoglavom uzlaznom putanjom. Volfgang je otkrio svoju fizičku snagu i počeo da se ističe u sportskim događajima Hitlerove omladine. Njegove tehničke veštine privukle su pažnju Gestapoa, i lično je Baldur fon Širah, vođa Hitlerove omladine, tokom jedne posete Minhenu izdvojio Volfanga kao mladića koji bi mogao da

postane dragocena karika u nacističkom režimu. Za Volkfanga je to bio trenutak koji će mu promeniti život.

„Irena je studirala bez stipendije“, rekla je Marta zaparavši tišinu koja se nadvila nad stolom. Ona nikad ništa nije prebacivala Ireni. Naprotiv, Marta je svim srcem volela svoju stariju sestru.

Shvatila je da je prekoračila granicu kad je videla kako se majčine oči sužavaju. „Irena je imala bogomdani talenat za muziku. Neko poput nje *prosto je morao* da studira muziku. Bio bi zločin da je ostala *uskraćena!*“

„I ja sam dobijala odlične ocene za eseje koje sam pisala u školi.“

„A koje bi studije, moliću lepo, ti upisala?“, upitala je majka.

„Književnost“, prošaptala je Marta.

Majka je prasnula u smeh. „Književnost? Molim? Da postaneš spisateljica? Glava ti je puna ludih maštarija! Tvoj otac je kriv za to, pokoj mu duši. On ti je napunio glavu tim budalaštinama!“

To je bio prvi put da Marta čuje da majka govori o ocu tim tonom, i ako je to uopšte bilo moguće, otac joj je u tom trenutku još više nedostajao. Kad je ustala i izjurila iz kuhinje, dok joj je majčin komentar bolno odjekivao u ušima, pobegla je od najgore vrste usamljenosti koju čovek može da iskusi: usamljenosti u rođenom domu.

Te noći nije mogla da spava. Čim bi zatvorila oči, ugledala bi zastrašujuću siluetu koja ustaje od stola da je pozdravi. Zigfridovu siluetu. I začula bi njegov odvratni smeh kako odjekuje kroz mračnu sobu koju je nekad delila s bratom, pre nego što se preselio u majčinu sobu, onu koju je majka ranije delila s Irenom. Nakon Irenine smrti majka ga je molila da spava tu, govoreći da ne može da bude sama preko noći, da nema snage da se suoči s tamom koja je zaposela njen život nakon što je izgubila najmilije.

Nije tražila od Marte da se preseli u njenu sobu.

Marta je konačno digla ruke od pokušaja da zaspi i uključila slabašnu lampu na noćnom stočiću. Očeve tople oči gledale su u nju s uamljene slike, nemo je uveravajući da će sve biti u redu.

Poslednje što je čula pre nego što je utonula u san bilo je kako se Wolfgang negde pred zoru vraća kući. Čula je kako ga majka tiho prekoreva i kako joj Wolfgang odgovara daleko blažim tonom nego sinoć u kuhinji, dok je Zigfrid bio tu.

Marta se nadala da ga Wolfgang više neće dovoditi kući.

Nekoliko večeri kasnije Marta i majka stajale su pored šporeta i kuvale marmeladu u velikoj šerpi, kad su začule odjek dva para čizama u ulaznom hodniku. Wolfgang očigledno nije došao sam i atmosfera u kući se naprasno promenila. Marta je ispod oka osmotrila majku, primetivši da se ni ona nije radovala poseti tog mladića.

Majka je obrisala ruke o kecelju i okrenula se ka vratima. „*Heil Hitler!*“, pozdravila je gosta. „Da li bi želeo da ostaneš na večeri?“

„Naravno, majko. Zato smo i došli“, odgovorio je Wolfgang pokazavši Zigfridu da sedne.

Marti je bilo drago kad se Zigfrid spustio na stolicu. Tako je delovao manje zastrašujuće.

„Upravo smo čuli Firerov govor“, uzbuđeno je prozborio Wolfgang. Vrcao je od električnog naboja dok je prepričavao suštinu Hitlerovog izlaganja o tri i po miliona potlačenih sunarodnika u Čehoslovačkoj. „Oni imaju pravo na samoopredeljenje“, rekao je. Glas mu je bio nabijen istim elektricitetom. Zigfrid je revnosno klimao. „Otac bi sigurno bio srećan da je čuo šta je Firer danas rekao“, dodao je Wolfgang.

Marta bi sigurno prasnula u smeh da to što je njen brat rekao nije bilo tako tužno. Samoopredeljenje? Još jedna reč koju je bilo nemoguće povezati sa fašizmom. I ne, otac uopšte ne bi bio srećan!

Međutim, majka se toplo osmehnula Wolfgangu. „Jesi li znao da je vaš otac, pokoj mu duši, prisustvovao prvom govoru našeg Firera u Kroneovom cirkusu? Pred šest hiljada ljudi! U to doba to je bila najveća dvorana u Minhenu. Sećam se čak i kako se zvao taj govor: